

SOCIOLINGÜÍSTICA I PRAGMÀTICA

Helena CALSAMIGLIA i Amparo TUSON

Actualment són moltes les disciplines que avancen cap a l'explicació de diferents aspectes que d'una banda condicionen i de l'altra activen el comportament divers i variat dels parlants quan fan ús de les llengües que tenen a l'abast. Una de les dificultats en què es troba l'estudiós de l'ús lingüístic és el d'integrar les aportacions de les variades disciplines científiques que aborden la qüestió. En aquestes reflexions que segueixen ens proposem revisar dues perspectives d'anàlisi de l'ús lingüístic que estan tenint en aquests moments un ampli desenvolupament. Tractarem, en primer lloc, les arrels i l'abast de la sociolingüística i de la pragmàtica, per, després, veure els seus punts de confluència i la manera com les dues es poden integrar, per tal de plantejar determinats problemes de recerca i de coneixement de la llengua en el seu context.

1. *La sociolingüística*

A mitjans del nostre segle pren forma la sociolingüística com a disciplina autònoma. De fet, en la formulació dels seus objectius i metodologia entre diversos corrents que havien estat conreats sistemàticament amb anterioritat. Principalment els estudis dialectològics, que s'havien plantejat tradicionalment la variació en les llengües, i la recollida de dades de la parla real a través de les tècniques del treball de camp. L'antropologia cultural, que des de la perspectiva de les comunitats, havia analitzat la llengua com un dels components constitutius de la cultura i, concretament, de les formes que pren la comunicació en la vida social (Boas, Sapir, Malinowski). També la sociologia, que, havent desenvolupat mètodes per a retre compte de l'entrellat de la vida social, a partir d'un cert moment els aplicarà a l'estudi de la llengua com a variable funcional dins de societats multilingües i multiculturals. I finalment, la lingüística que girarà la seva atenció cap a problemes d'ús per tal de fer front als problemes derivats d'una època llarga en la qual havia predominat l'anàlisi de l'estructura interna de la llengua, entenent aquesta com un sistema homogeni i abstracte.

No ens interessa resseguir aquestes tradicions de la primera meitat del segle sinó més aviat tenir-les en compte per explicar-nos tant l'origen com l'impacte de la sociolingüística quan comença a obrir-se camí, amb diverses aportacions, en els anys cinquanta i seixanta, principalment des de Nord-amèrica. Donat el predomini pràctic de la teoria estructuralista en els medis acadèmics i de recerca en la Lingüística, en un primer moment, la sociolingüística apareix com una proposta nova que s'enfronta o queda a part de la perspectiva dominant. Els seus objectius s'orienten clarament a l'estudi de l'ús de la llengua en el context socio-cultural, tractant de descobrir les regularitats que són subjacents als fenòmens de la parla. La seva finalitat és plantejar-se les qüestions referents a la *varietat/variació* lingüística des del punt de vista sincrònic. Hi ha molts elements que l'encaren amb les teories lingüístiques predominants: l'atenció a la parla i a l'actuació, l'interès en els parlants com a membres d'una comunitat, la presa en consideració de tot allò que és extern a l'estructura abstracta i interna de la llengua; l'anàlisi dels lligams, les

relacions i la integració de les llengües en la vida social i, sobretot, una perspectiva d'anàlisi que investiga la funcionalitat de les llengües a partir de nocions com *comunitat de parla* i *repertori lingüístic*. Tots aquests elements fan que a Catalunya, quan comencin a arribar aquests plantejaments tan atractius per a afrontar els problemes més punyents de la situació de les llengües a Catalunya i a Espanya, se sentin com a alternativa a una orientació dels estudis lingüístics fins aquell moment molt allunyats de l'atenció cap a les qüestions d'ús. Recordem les crítiques de Badia i Margarit envers la lingüística estructural (*Iberoromania*, 1, 1974) i d'Aracil envers els filòlegs (*Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, 1979), i les reflexions metodològiques d'Argente pel que fa a les relacions entre la lingüística i la sociolingüística (*Els Marges*, 13, 1978). Aquest últim ja avançava el que després s'ha anat configurant en la visió actual de les coses: la lingüística ha d'abraçar tots els fenòmens del llenguatge humà, tant els que fan referència a l'estructura abstracta de la llengua com els que fan referència al comportament real dels individus en parlar. D'aquesta manera la sociolingüística es pot considerar dins les ciències del llenguatge, acceptant dins aquestes una varietat de metodologies i pressupòsits segons la perspectiva que es prengui, sense que se'n derivi necessàriament un enfrontament.

El desenvolupament de la sociolingüística no ha estat, però, unitari. Per això es pot parlar de *sociolingüístiques* i no d'un sol marc teòric. El recurs a la distinció de la perspectiva «macro» i «micro», utilitzada per molts autors que analitzen l'estat de la qüestió (Fishman, 1972; Bell, 1976; i d'altres), es mostra útil pel que ara ens interessa, tenint en compte que una i altra poden ser complementàries, i fins i tot integrar-se, com defensa recentment Gumperz (*Límits*, 8, 1990).

A la *macrosociolingüística* hi té un pes superior la perspectiva sociològica. Aquí s'inclourien treballs com els de Haugen, Fishman, Ferguson, Rubin, etc. La llengua es considera una variable entre altres presents a la vida social i, com a tal, subjecta a normes d'ús, explícites o implícites. S'analitza l'ús de la llengua per àmbits, les funcions que les llengües compleixen i també les actituds dels parlants envers les llengües, des dels criteris de prestigi, poder i identitat. L'univers d'anàlisi sol ser ampli i gairebé sempre lligat a poblacions organitzades políticament o administrativament. Els temes principals són els que es deriven de situacions multiculturals i multilingües, els conflictes de la superposició de poblacions o de superposició de poder i prestigi, l'estandardització de les llengües, la planificació lingüística i les variacions constatables a causa dels sectors socials que empen unes o altres llengües. L'aparell metodològic és predominantment *quantitatiu*: s'usa l'estadística, les mostres representatives, l'enquesta.

Aquest tipus de recerca té una repercussió important en la intervenció política i legal sobre l'ús de les llengües, tant pel que fa als aspectes d'implantació de normes d'ús en una sola llengua (normativització) com a la intervenció legal que fan les institucions per tal de conduir el comportament lingüístic dels parlants, en situacions on hi ha diverses llengües en ús. En general les llengües són tractades com a codis identificables i diferenciables, sense parar esment en els seus elements més específicament lingüístics (o en la seva constitució interna).

Altres corrents importants de la sociolingüística no es deixen encasellar fàcilment sota el criteri de «macro» o «micro», perquè poden coincidir amb una o altra orientació segons les dimensions de la població estudiada. Un d'aquests corrents és la *sociolingüística correlacional*. Una característica que la diferencia de la macrosociolingüística és que té en compte l'ús d'elements del sistema lingüístic: posa en relació la variació de trets lingüístics (ús de determinades pronúncies o de determinades estructures sintàctiques o habilitats discursives) amb sectors de població definits per característiques ètniques, culturals o de classe social. Aquesta orientació té el representant més significat en Labov i els que se situen en la seva línia (Cedergren i Sankoff, Turell, etc.).

El pensament de sociòlegs com Bernstein a la Gran Bretanya i Bourdieu a França,

molt implicats en les relacions entre la llengua i les classes socials i les seves formes simbòliques d'exercici del poder, ha tingut també molta influència.

En la configuració de *microsociolingüística* han entrat corrents de la sociologia, com l'interaccionisme simbòlic (Goffman) i l'etnometodologia (Cicourel, Garfinkel) i de l'antropologia cultural, principalment l'etnografia de la comunicació (Hymes, Gumperz). Cal remarcar que posen èmfasi en el llenguatge com a *interacció* comunicativa i, com a tal, mostra i manifestació de la vida cultural i social de la comunitat. La formació antropològica i sociològica d'aquests estudiosos els porta a considerar la situació de comunicació com a model interactiu on es posen en funcionament les capacitats dels individus per a comportar-se apropiadament i, per tant, ajustant-se a una multiplicitat de normes que entren en acció i determinen el comportament dels membres d'una comunitat en les seves relacions quotidianes. Es tenen en compte tots els elements lingüístics i extralingüístics (tant els cognitius com els situacionals) que contribueixen a *crear significació*. Es basa en una anàlisi *qualitativa* de situacions naturals de comunicació amb grups reduïts de participants. Les dades són recollides sistemàticament i s'utilitzen els mètodes de l'observació participant, anotació intensiva de tots els elements que són presents en la situació, l'enregistrament (auditiu i/o àudio-visual), i les dades s'interpreten a la llum de la perspectiva «èmica» (des de dins, des de la visió que tenen els mateixos participants en la interacció). Dins d'aquesta orientació es mostra un clar interès pel llenguatge emprat, però no solament des del punt de vista dels elements lingüístics i les seves relacions sinó de tots els elements que poden ser significatius en el fet comunicatiu i que inclouen la selecció o la mescla de codis, i qualsevol element de la situació i dels interlocutors que no quedi codificat lingüísticament.

A grans trets aquestes són les orientacions de recerca en sociolingüística que hem tingut en compte i que han estat esteses des dels anys seixanta per tota l'àrea occidental i aplicades a situacions d'arreu del món. Potser val la pena avançar que és en els corrents de la microsociolingüística on els plantejaments de la pragmàtica trobaran lloc adequat per confluïr.

2. La pragmàtica

Les primeres formulacions modernes dins el marc de la pragmàtica corresponen als anys trenta. És de 1938 la distinció de Morris —reformulant els plantejaments de Pierce— de tres branques dins la semiòtica (a O. Neurath, R. Carnap i C. Morris, Eds., *International Encyclopedia of Unified Science*, Univ. of Chicago Press): la sintaxi, la semàntica i la pragmàtica. Aquesta última dirigia la seva atenció a les relacions que existeixen entre els signes i els seus intèrprets. A la mateixa obra, el filòsof Carnap assenyala que si una investigació fa referència explícita al parlant, és a dir, a l'usuari de la llengua, aleshores cal assignar aquesta investigació al camp de la pragmàtica.

També Austin i Wittgenstein van fer les seves primeres formulacions durant els anys trenta i quaranta, tot i que van ser conegudes anys més tard. Wittgenstein parteix de la crítica de la concepció, llargament mantinguda a la història de la filosofia, de la separació entre llenguatge i pensament.

Aquest autor nega l'existència d'un espai interior privat, on el pensament s'ordena abans de ser expressat mitjançant el llenguatge. Per a Wittgenstein, el llenguatge s'ordena segons les regles d'ús públic, el significat dels mots es troba en el seu ús, per tant és la cultura, les «formes de vida» —concepte paral·lel al de *joc de llenguatge*— les que confereixen significat als enunciacions. El joc de llenguatge és l'ús *reglamentat* del llenguatge i les regles es constitueixen en la publicitat de l'ús lingüístic. Al llarg del procés d'aprenentatge d'una llengua, el que s'adquireixen són, precisament, aquestes regles d'ús que,

si bé són implícites, són al mateix ús, no estan ni per sota d'ell ni en són quelcom de diferent.

Austin exposà els seus plantejaments al llarg d'unes conferències que va impartir a la Universitat de Harvard l'any 1955 i que serien publicades en 1962 sota el títol de *How to do things with words* (Com fer coses amb paraules).

Els plantejaments d'Austin eren una resposta directa contra el positivisme lògic que basava l'anàlisi dels enuncians en termes de condicions de veritat/falsedat. Si no es podia provar que un enunciat era vertader o fals, aleshores aquest enunciat mancava de sentit.

Austin mostrà que hi ha enuncians dels quals no es pot dir si són vertaders o falsos, sinó si tenen èxit o fracassen, si són afortunats o desafortunats perquè amb ells «es fan coses» i això que es fa està subjecte a unes «condicions d'èxit» (*felicity conditions*) que són convencionals. Per tal que un enunciat com «Us declaro marit i muller» funcioni han de coincidir una sèrie de circumstàncies: que aquestes paraules siguin pronunciades per l'autoritat adequada —un jutge, un sacerdot, el capità d'un vaixell—, que es pronuncin al final d'una cerimònia de casament, feta en el lloc adequat —una església, un jutjat—, que les persones a qui s'adrecen aquestes paraules siguin solters, etc. Austin anomenà aquest tipus d'expressions «enuncians realitzatius» (*performatives*), perquè no es fan servir per descriure estats del món sinó per canviar, en dir-los, l'estat de les coses. Per tant, no es pot dir si són vertaders o falsos sinó si són afortunats o desafortunats.

Si bé Austin al començament distingia entre els enuncians realitzatius i els constatatius (que sí que estarien subjectes a condicions de veritat o falsedat), abandonà aquesta distinció per formular una teoria general dels actes de parla. Per a Austin en dir un enunciat es produeixen tres actes (vegeu Austin, 1962; Levinson, 1983 [1989], 227):

1. L'*acte locuti*: l'emissió d'una oració amb un sentit i un referent.

2. L'*acte illocuti*: la realització d'una ordre, una promesa, una enunciació, etc., en funció d'una força associada a l'expressió, la *força illocutiva*, un aspecte del significat que no es pot explicar a partir d'una semàntica de condicions veritatives sinó a partir de les condicions d'èxit que, de fet, són especificacions per a l'*ús apropiat* dels enuncians.

3. L'*acte perlocuti*: l'efecte que l'emissió d'un enunciat provoca en els interlocutors.

La teoria dels actes de parla d'Austin va ser reelaborada a partir dels anys seixanta per J. Searle. Una de les aportacions més interessants d'aquest filòsof es refereix als actes *indirectes* de parla. Un acte indirecte de parla es produeix quan la forma superficial de l'enunciat no correspon amb la intenció del parlant, és a dir, quan el significat literal de l'oració és diferent de la força illocutiva de l'enunciat. Aleshores l'oient haurà de fer inferències per tal d'interpretar adequadament la intenció del parlant; aquestes inferències estan basades en convencions lingüístiques i extralingüístiques que permeten associar una força determinada a enuncians diferents o diferents forces a un mateix enunciat en virtut de determinats aspectes contextuals o del coneixement del món que són compartits pels interlocutors. Així, una oració interrogativa pot ser interpretada com una pregunta, una ordre i un desig segons els casos; i una ordre pot estar superficialment expressada mitjançant una oració imperativa, una interrogativa o una enunciativa, per exemple.

Grice centrà el seu interès en l'explicació del funcionament dels intercanvis conversacionals. Planteja que les converses són similars a qualsevol altra activitat que exigeix la participació coordinada de més d'un individu, de tal manera que està presidida pel *principi de cooperació*, que els parlants han de posar en funcionament per decidir començar a conversar i que han de mantenir per anar donant sentit al que diuen i per decidir l'acabament de la conversa.

Aquest principi de cooperació es manté a partir de l'existència de les *màximes conversacionals*, que són mitjans racionals per conduir-se en interaccions cooperatives. Per a Grice les màximes conversacionals són quatre: 1. de *quantitat*: no dir massa ni massa poc; 2. de *qualitat*: dir allò que se sap que no és fals; 3. de *relació* o *pertinència*: dir allò que és pertinent; i 4. de *manera*: dir les coses clares, ordenades... El que Grice obser-

va és que, moltes vegades, aquestes màximes aparentment es transgredeixen, es violen, però això no afecta negativament la conversa, perquè els parlants, per tal de mantenir el principi de cooperació, fan *implicatures*, un tipus especial d'inferències pròpies de la conversa. És interessant assenyalar el caràcter intencional de les implicatures: de fet, el parlant, en transgredir una màxima, vol que l'interlocutor reconegui la transgressió i faci les inferències adients. Així, doncs, a través de les implicatures, s'interpreten les intencions de l'altre, es construeix una part del significat, que no és explícit, i es dona sentit a la conversa.

Per exemple, si A li pregunta a B, davant d'algú més (X), «¿On aniràs aquesta nit?» i B li contesta «A la discopotepecapa», evidentment està violant la màxima de manera que diu: «Sigues clar», però A, mantenint el principi de cooperació farà una implicatura i interpretarà que el que B li ha volgut dir és: «Aniré a la discoteca però no vull que X ho sàpiga».

Durant els anys setanta, un grup de lingüistes (Ross, Sadock, Gazdar, Lakoff, Fillmore) formats dins del marc generativista, va intentar incloure les aportacions de la teoria dels actes de parla en l'anàlisi lingüística. Els seguidors d'aquest corrent, conegut com a semàntica generativa, van elaborar la *hipòtesi realitzativa*, segons la qual la força il·locutiva formaria part de la representació de les oracions en l'estructura profunda i, per tant, hauria de tenir un reflex gramatical. La hipòtesi realitzativa va ser fortament criticada amb arguments semàntics i sintàctics i es pot dir que ha estat superada pels enfocaments pragmàtics posteriors, que posen l'accent en la importància del context —sòcio-cultural, situacional i cognitiu— i dels aspectes interactius per a la interpretació dels enunciat.

Des de fa uns anys Sperber i Wilson han treballat integrant aspectes cognitius i pragmàtics; des de la seva perspectiva les màximes de Grice queden reorganitzades i es presenta la màxima de pertinència com aquella que sobredetermina totes les altres. També resulten de gran interès els treballs en torn a la cortesia. Brown i Levinson (1987) demostren la importància d'aquest factor, que funciona com a filtre pragmàtic i permet explicar molts usos indirectes.

Tant la teoria dels actes de parla com la del principi de cooperació han estat incorporades a les anàlisis de l'ús lingüístic que es fan des de diferents perspectives. El que és interessant assenyalar és el fet que la pragmàtica, avui, es planteja com una perspectiva global, més que com una teoria d'una disciplina concreta, que permet de posar en contacte aportacions diverses que tenen en comú l'interès per l'estudi de l'ús lingüístic contextualitzat. Una prova ben clara d'això és l'existència de l'Associació Internacional de Pragmàtica, on coincideixen psicòlegs, sociòlegs, científics cognitius, semiotistes, lingüistes, sociolingüistes, antropòlegs, etc.: és a dir, tots aquells que es preocupen pels diferents factors —cognitius, culturals, contextuals— del fet comunicatiu, de l'ús lingüístic entès com una forma d'acció humana.

3. La pragmàtica i els estudis de l'ús de la llengua

La distinció plantejada des dels inicis de l'estructuralisme lingüístic entre *llengua i parla* havia posat les bases per a la noció, estesa durant molt de temps, que la parla està subjecta a variacions individuals mentre que la llengua és un fet social compartit i dotat de sistematicitat. Aquesta dicotomia va fer créixer la convicció que la parla és irregular, mancada d'estructura i molt sovint erràtica i, per tant, s'havia d'estudiar d'antuvi el model sistemàtic de la llengua. Així s'explica que els teòrics de la lingüística postposessin l'estudi de la parla i de l'actuació, encara que havien contemplat la seva especificitat. Als anys setanta, l'interès creixent de la sociolingüística, com hem vist, i de moltes

altres disciplines, com la ciència cognitiva (intel·ligència artificial), la filosofia del llenguatge, la teoria de la comunicació, la semiòtica i els mateixos estudis lingüístics, que comencen a estendre i ampliar la seva perspectiva cap a la semàntica, la pragmàtica i les gramàtiques amb orientació funcional, porta a una redefinició del concepte de *parla*. Aquesta ja no es considera com un fet merament individual de realització del sistema sinó que es manifesta en tipus de discursos estructurats que depenen de cada context socio-cultural, des del tipus de discurs més usual com és la conversa quotidiana, fins al més elaborat —una ponència per a un congrés—; des d'una carta comercial fins a una narració literària, per posar només algun exemple. Per tant, podríem dir que el desenvolupament de la lingüística de la parla desemboca en l'*anàlisi del discurs*.

Un dels trets característics d'aquesta mena d'anàlisi és que posa el seu punt de mira en el parlant: el parlant interactua amb altres parlants (negocia, s'adapta), té una intenció i una finalitat comunicativa, se situa en un context ampli (sòcio-cultural) i restringit (el de cada instància comunicativa concreta). No és un parlant-oient ideal sinó que té un status i un rol en la situació. Comparteix normes socials i culturals amb els seus interlocutors i alhora regula el seu discurs *in situ*. És un agent actiu en la producció i la interpretació de discursos.

Pel que fa a l'habilitat lingüística i comunicativa del parlant, la perspectiva que es pren és la d'una lingüística de la *tria*: el parlant *escull*, de tot allò que té a l'abast, els elements lingüístics i extralingüístics que li semblen més adients per a tenir èxit en les seves interaccions. Per totes aquestes raons, tant les aportacions de la filosofia del llenguatge (Austin, Strawson, Searle, Wittgenstein) com de l'etnografia de la comunicació (Gumperz i Hymes) i les teories de l'enunciació (de Batjina a Benveniste, Ducrot i Kerbrat-Orecchioni) són aprofitades per donar compte dels processos i els fets discursius dins la comunicació.

Ens fixarem en dues orientacions que potencien la perspectiva pragmàtica dins els estudis del discurs: l'*anàlisi conversacional* i la *lingüística textual*. L'anàlisi conversacional es desenvolupa a partir de les bases posades per l'etnometodologia i l'interaccionisme simbòlic: sociolingüistes com Gumperz s'hi apliquen de ple. D'aquesta manera es comencen a integrar vies diverses de comprendre el fet comunicatiu. El que resulta del tot interessant és que el detallisme i l'entrenament per a recollir dades de situacions naturals de comunicació s'emmarca en una concepció discursiva dels fets lingüístics, que inclou tenir present tant la competència lingüística dels parlants en el repertori lingüístic que usen, com la competència comunicativa, que és precisament la capacitat d'adaptar-se als interlocutors i a la situació, per tal de comunicar-se efectivament i crear significació a partir de la llengua i del context. Alguns autors, com Canale (1983), especifiquen subcompetències com la competència discursiva, la competència sociolingüística i la competència estratègica.

La conversa quotidiana és considerada com a model primordial de la comunicació, present de forma universal en la socialització dels individus en totes les cultures. L'aprofundiment d'aquesta forma bàsica d'interacció, en l'intent de descobrir la seva estructura global, la distribució temàtica, els elements lingüístics amb funcions discursives i especialment la comunicació de tot allò que no és dit o explicitat referencialment a través de la llengua (les inferències conversacionals) ha donat una força específica a l'estudi de la conversa, insospitat uns anys enrere. És així com els exemples ideats *ad hoc* pels filòsofs del llenguatge per tal d'il·lustrar els actes de parla queden superats per deixar pas a una anàlisi de fets reals com són les converses. S'ha de tenir en compte que la conversa no solament és entesa com a reflex de les formes de la societat i la cultura on s'inscriu sinó també com espai d'interacció on s'hi creen i recreen aquestes formes. Hi apareixen les adequacions i les inadequacions, els entesos i els malentesos que poden explicar els conflictes i les normes socials. Per això l'estudi de les converses interètniques

o entre gent de cultures o subcultures diferents fa palès els elements que originen malentesos i incomunicacions diverses. És en aquesta línia que treballen Gumperz, Schiffrin i Tannen a Nord-amèrica, Kerbrat Orecchionni i Charaudau a França i Roulet a Suïssa.

L'anomenada lingüística textual es planteja en un primer moment com a desenvolupament de la lingüística oracional cap a unitats més àmplies, sota la influència dels plantejaments de la gramàtica generativa. No tarda gaire a concebre's com a estudi independent, amb pressupòsits específics, precisament perquè les estructures globals del text no van regides solament per una gramàtica sinó per unes configuracions estretament lligades a les formes culturals i cognitives dels parlants. Es redefineix «text» com a continuum d'enunciats típics (tant orals com escrits) d'una cultura, des dels més senzills fins als més elaborats. D'aquests darrers, els literaris tenen una llarga tradició d'estudis. El que és més rellevant en l'estudi textual és que la seva unitat bàsica és una configuració semàntica, és un tot significatiu que està organitzat i cohesionat per una textura de relacions.

Ens fixarem en dos grans corrents europeus que es plantegen l'anàlisi des de perspectives diferents. A la Gran Bretanya, seguint la tradició dels funcionalistes de Praga, i de Pike i Firth, sota la influència de la gramàtica sistèmica i funcional de Halliday, es desenvolupa un model de descripció de la llengua que té com a finalitat incloure les unitats discursives més àmplies. Segons aquesta orientació, el parlant tria elements per tal de donar forma al seu discurs, condicionat o provocat per dues menes d'exigències: la interna, que requereix la cohesió del text, i l'externa, que requereix l'adequació a la situació. Ambdues formen el que s'entén per *coherència discursiva*, propietat fonamental del text. Per *situació* s'entén el conjunt de components de la situació comunicativa, fonamentalment els parlants, la seva relació, la seva imatge i identitat, la seva intenció i finalitat, el món de coneixement i d'experiències compartit, etc.

Els paràmetres de la situació tenen un paper decisiu en la forma del discurs i és per això que es diferencia, quant a la tria d'elements de divers ordre, el discurs que implica interacció cara a cara i el discurs en el qual aquesta interacció és postposada, en el temps i en l'espai (més propi del text escrit).

Van Dijk, un dels representants més significatius de la lingüística textual (desenvolupada a Holanda, Alemanya i a d'altres països del centre i l'est d'Europa —vegeu Bernárdez, 1982) es concentra en el text en si, en el qual entén com a *macroestructura* o contingut global del text el punt on s'entrecreuen els components temàtics i pragmàtics, que prenen forma en la *superestructura* o forma global. Aquests elements que formen una estructura subjacent que dona sentit al text es manifesten de forma seqüenciada i lineal en les *microestructures* lingüístiques.

Els plantejaments de Van Dijk i de la lingüística textual en general s'insereixen en una teoria semiòtica —la narrativitat, per exemple, es pot expressar per mitjans lingüístics però també visuals, auditius, dramàtics, etc.— i tenen connexions amb la teoria de la literatura, sobretot quan aquesta passa de considerar estrictament el text en la seva constitució interna i para atenció als processos de producció de l'autor, la seva perspectiva relacional amb possibles lectors i els processos d'interpretació lectora. Per això pren un nou auge la retòrica, com un dels elements en el qual els aspectes pragmàtics tenen una repercussió immediata en la forma discursiva. La relació amb l'interlocutor, la intencionalitat i la finalitat de la comunicació fan l'ancoratge del text i li donen sentit. Weirich (1976) parla de la lingüística de la *instrucció*. Tots els elements lingüístics funcionen com a instruccions per a la interpretació del text. Es posen en primer pla els subjectes de la intercomunicació. Tot el seu món de coneixements socials i cognitius es posa en funcionament i, a més, està present en les regulacions del discurs.

Hem seleccionat el discurs com a marc lingüístic perquè el component pragmàtic hi té un paper constitutiu, juntament amb el component semàntic i el component estructurador. Els estudis de pragmàtica, però, es poden situar a qualsevol nivell de l'anàlisi

lingüística. Per exemple, hi ha tipus d'elements lingüístics que tenen una connexió amb l'ancoratge pragmàtic: els deíctics (els determinants, els pronoms —als quals afecta el tractament social de la cortesia—, els adverbis, els connectors, així com la selecció lèxica, i les formes verbals, de tanta varietat en les llengües romàniques). En un altre ordre, la tria de la «llengua de base» en una interacció, tant si aquesta és parlada com escrita, és significativa socialment parlant. També és un element clarament pragmàtic perquè depèn o bé de la situació o bé de la relació entre els interlocutors, del manteniment de la pròpia imatge o de la intenció del parlant. L'alternança de llengües en societats multi-llengües també pot trobar la seva justificació dins el marc pragmàtic, que afecta fets externs, fets propis dels participants en la interacció o fets exclusivament de regulació interna del discurs. És per això que considerem la pragmàtica com una perspectiva (no excloent) des de la qual explorar els fets lingüístics. No és l'única manera de copsar i explicar el llenguatge però sí que és indispensable per tenir-ne una comprensió completa.

4. *Aportacions mútues entre pragmàtica i sociolingüística*

Per concloure, voldríem destacar que, dins de la sociolingüística, el corrent que més clarament entra en contacte amb l'enfocament pragmàtic és l'etnografia de la comunicació, és a dir, la sociolingüística de la interacció, la qual hem situat en l'àmbit de la micro-sociolingüística. El que aquesta disciplina aporta a la pragmàtica es pot concretar en diferents aspectes:

1. La concepció antropològica de la interacció comunicativa.
2. La visió de les llengües i del seu ús com un element integrant de la realitat social i cultural dels pobles alhora que com un símptoma d'aquesta mateixa realitat.
3. Les tècniques per a la recollida de dades naturals, basades en l'observació participant, el mètode etnogràfic per excel·lència.
4. L'èmfasi de triar situacions comunicatives socio-culturalment rellevants on es posen en funcionament les relacions de desigualtat, de poder, jeràrquiques, interètniques.

El que la pragmàtica pot aportar a la sociolingüística es podria sintetitzar en els aspectes següents:

1. Un marc global on la sociolingüística pot enriquir-se amb les aportacions d'altres disciplines.
2. Un conjunt d'instruments per a l'anàlisi minuciosa de les dades lingüístiques.
3. Un marc conceptual coherent.

D'altra banda, si la sociolingüística tendeix a subratllar allò que cada cultura té d'específic i de diferent i la pragmàtica tendeix a establir el que hi ha d'universal en el comportament lingüístic humà, resulta evident la complementarietat d'aquests dos enfocaments.

BIBLIOGRAFIA

- Aracil, Ll. V. (1979), «Educació i sociolingüística», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2.
- Argente, J. (1978), «Lingüística i sociolingüística: reflexions metodològiques», *Els Marges*, 13.
- Argente, J. (1990), «John J. Gumperz: a la recerca de la significació social del llenguatge», *Límits*, 8.
- Austin, J. L. (1962), *Cómo hacer cosas con las palabras. Palabras y acciones*, Paidós, Barcelona, 1982.
- Badia i Margarit, A. M. (1974), «Procés i objectius de la sociolingüística catalana», *Iberoromania*, 1.
- Bastardas, A. i Soler, J. (eds.) (1988), *Sociolingüística i llengua catalana*, Empúries, Barcelona.
- Bell, R. T. (1976), *Sociolinguistics*, St. Martin's Press, New York.
- Bernárdez, E. (1982), *Introducción a la lingüística del texto*, Espasa-Calpe, Madrid.
- Bourdieu, P. (1982), *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios verbales*, Akal, Madrid, 1985.
- Brown, P. i Levinson, S. C. (1987), *Politeness. Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, Cambridge, 2a. ed.
- Canale, M. (1983), «From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy», J. Richards i R. Schmidt (eds.), *Language and Communication*, Longman, N. York.
- Cedergren, H. J. i Sankoff, D. (1974), «Rules: performance as a Statistical Reflection of Competence», *Language*, vol. 50, 2.
- Dittmar, N. (1976), *Sociolinguistics*, Edward Arnold, London.
- Duranti, A. (1985), «Sociocultural Dimensions of Discourse», T. Van Dijk (ed.), *Handbook of Discourse Analysis*, Academic Press, Londres, vol. 1.
- Fishman, J. (1972), *The Sociology of Language*, Rowley, Newbury House, Massachusetts. Traducció castellana: *Sociología del lenguaje*, Cátedra, Madrid, 1979.
- Grice, H. P. (1975), «Logic and Conversation», P. Cole i J. L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*, Academic Press, New York.
- Gumperz, J. J. (1972), «Introduction», J. J. Gumperz i D. Hymes (eds.), *Directions in Sociolinguistics*, Holt, Rinehart and Winston, Inc., London.
- Gumperz, J. J. (1982), *Discourse Strategies*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Leech, G. (1983), *Principles of Pragmatics*, Longman, Londres.
- Levinson, S. C. (1983), *Pragmatics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Searle, J. R. (1969), *Actos de habla. Ensayo de filosofía del lenguaje*, Cátedra, Madrid, 1980.
- Searle, J. R. (1975), «Indirect Speech Acts», P. Cole i J. L. Morgan, *op. cit.*
- Sperber, D. i Wilson, D. (1986), *Relevance. Communication and Cognition*, Blacwell, Oxford.
- Turell, M. T. (1984), *Elements per a la recerca sociolingüística a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona.
- Tusón, A. (1988), «El comportament lingüístic: l'anàlisi conversacional», A. Bastardas i J. Soler (eds.), *op. cit.*
- Weinrich, H. (1976), *Lenguaje en textos*, Gredos, Madrid, 1981.
- Wittgenstein, L. (1953), *Investigacions filosòfiques*, Laia, Barcelona, 1983.